

Viranomaisten keinot harmaan talouden torjumiseksi

Rakennusteollisuus

Mari Launonen

Kaupan ja kulttuurin toimialan opinnäytetyö
Liiketalouden koulutusohjelma
Tradenomi

TORNIO 2012

TIIVISTELMÄ

KEMI-TORNION AMMATTIKORKEAKOULU, Kaupan ja kulttuurin ala

Koulutusohjelma:	Liiketalouden koulutusohjelma
Opinnäytetyön tekijä(t):	Mari Launonen
Opinnäytetyön nimi:	Viranomaistenkeinot harmaan talouden torjumiseksi - Rakennusteollisuus
Sivuja (joista liitesivuja):	32 (1)
Päiväys:	14.11.2012
Opinnäytetyön ohjaaja(t):	Satu Valli
<p>Opinnäytetyön tavoitteena oli selvittää mitä harmaa talous on, miten ja millä keinoilla viranomaiset torjuvat harmaata taloutta.</p> <p>Opinnäytetyön teoriaosuudessa selvitetään, mitä harmaa talous on käsitteenä, kuinka laajaa se on ja mitkä ovat sen vaikutusalueet yhteiskunnallisesti. Teoriaosuus sisältää tietoa välillisistä veroista ja tilaajavastuulaista.</p> <p>Aineistona on käytetty harmaaseen talouteen liittyvää kirjallisuutta ja artikkeleita. Aiheeseen liittyvä haastattelu tehtiin aluehallintoviranomaisille, jotka ovat mukana harmaan talouden torjunnassa. Haastattelukysymykset pohjautuivat teoriaosuutta tehtäessä esille tulleisiin kysymyksiin.</p> <p>Harmaa talous on ajankohtainen ja yhteiskunnallisesti merkittävä aihe. Viranomaiset ovat kehittäneet uusia keinoja harmaan talouden torjumiseksi ottamalla käyttöön systemaattiset tarkastukset ja lisäämällä lainsäädännöllisiä pakotteita yrityksille. Torjuntakeinoja tarvitaan vielä lisää muuttamalla mm. lainsäädäntöä. Viranomaisten keskinäistä yhteistyötä tulee kehittää ja resursseja lisätä.</p>	
Asiasanat: harmaa talous, arvonlisävero, käännetty arvonlisäverovelvollisuus	

ABSTRACT

KEMI-TORNIO UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES, Business and Culture

Degree programme: Business Administration
Author(s): Mari Launonen
Thesis title: Ways of the officials to tackle the black economy – Construction industry
Pages (of which appendixes): 32 (1)
Date: 14.11.2012
Thesis instructor(s): Satu Valli
<p>The objective of this thesis was to find out how the officials tackle the black economy generally and in the construction industry specifically. This thesis finds out what the black economy is and what kinds of ways the officials use to tackle the black economy.</p> <p>The theory part of this thesis finds answers to the questions of what the black economy entails as a concept, how wide it is, and how it influences the society. The theory also discusses indirect taxation and the Act on the Contractor's Liability.</p> <p>The sources in this thesis consist of literature and articles related to the black economy as phenomenon in society. The interviews were conducted with the officials in regional state administrative agencies who are involved in activities to tackle the black economy. The questions of the interview were based on the issues raised from the theory part of this thesis.</p> <p>The black economy is a current and socially considerably issue. The officials have developed new ways to tackle the black economy by taking systematic audits and by increasing legislation to impose on companies' operations and functions. The measures to tackle the black economy still need to developed for example by changing the legislation. In addition, co-operation between different officials should be developed and the resources should be increased.</p>
Keywords: black economy, value added tax, reverse charge procedure

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ	2
ABSTRACT	3
SISÄLLYS	4
1 JOHDANTO	6
1.1 Tavoitteet ja rajaus	7
1.2 Tutkimusmenetelmä ja perustelu	7
2 HARMAA TALOUS	9
2.1 Kansantaloudellinen ja fiskaalinen harmaa talous	9
2.2 Harmaan talouden laajuus	10
2.3 Harmaan talouden vahingollisuus	10
2.3.1 Valtio	11
2.3.2 Työntekijät	12
2.3.3 Kuluttajat	12
2.3.4 Yritystoiminta ja markkinat	13
2.4 Harmaa talouden torjuntakeinot	13
2.5 Harmaan talouden valvontakeinot	14
2.6 Työsuojelu	15
3 VÄLILLISET VEROT	16
3.1 Arvonlisävero	17
3.2 Käännetty arvonlisävero	18
3.3 Tilaajavastuulaki	20
3.4 Veronumero ja rakennusalan veronumerorekisteri	21
4 HARMAAN TALOUDEN TOIMIALAT	22
4.1 Harmaan talouden ilmeneminen rakennusalalla	22
4.2 Harmaan talouden ilmeneminen kuljetusalalla	23
5 TUTKIMUS TYÖSUOJELUHALLINNON VIRANOMAISILLE	25
5.1 Haastattelututkimus työsuojeluhallinnon viranomaisille	25
5.2 Harmaan talouden torjunnan resurssit	25
5.3 Tarkastusten toteutus	26
5.4 Tuloksia tilaajavastuu- ja työsuojelulain noudattamisesta	26
5.5 Harmaan talouden torjunta tulevaisuudessa	27

6 POHDINTA	28
LÄHTEET.....	29
Liite 1	32

1 JOHDANTO

Harmaa talous ja sen vaikutukset koskee koko yhteiskuntaa. Eduskunnan tarkastusvaliokunnan teettämän tutkimuksen mukaan harmaa talous maksaa joka vuosi Suomelle 10–14 miljardia euroa eli viidenneksen valtion budjetin loppusummasta. Verotuloina menetykset ovat 4-5 mrd euroa vuodessa. (Harmaa talous 2011, hakupäivä 27.2.2012).

Viimeisin laajin tutkimus harmaasta taloudesta on vuonna 2010 valmistunut eduskunnan tarkastusvaliokunnan asettaman työryhmän tekemä raportti Suomen kansainvälistyvä harmaa talous. Työryhmään kuuluivat Markku Hirvonen, Pekka Lith ja Risto Walden. Tutkimus keskitettiin harmaan talouden kannalta keskeisimmille aloille eli rakennus- ja ravintola-alalle. (Harmaa talous 2011, hakupäivä 27.2.2012).

Suomen kansainvälistyvä harmaa talous -raportin mukaan harmaa talous ja sen aiheuttamat ongelmat ovat lisääntyneet viime vuosina varsinkin rakennus-, ravintola- ja kuljetusalalla (Harmaa talous 2011, hakupäivä 27.2.2012). Koska harmaan talouden suurimmat ongelmat liittyvät kotimaassa rakennusalaan, on tämän opinnäytetyön aiheena selvittää, mitä keinoja viranomaisilla on harmaan talouden torjumiseksi rakennusalalla nyt ja tulevaisuudessa.

Kiinnostukseni harmaaseen talouteen heräsi syksyllä 2011, kun poliisi yhdessä muiden viranomaisten kanssa käynnisti maanlaajuisen kampanjansa Harmaa talous – musta tulevaisuus. Aihe on ajankohtainen ja yhteiskunnallisesti merkittävä.

1.1 Tavoitteet ja rajaus

Suomen kansainvälistyvä harmaa talous –raportin mukaan suurimmat ongelmat liittyvät rakennusalaan (Harmaa talous 2011, hakupäivä 27.2.2012). Aluehallintoviraston mukaan työsuojeluvalvonta painottuu tulevaisuudessa enemmän työurien pidentämisen ohella harmaan talouden torjumiseen (Aluehallintovirasto 2012, hakupäivä 12.5.2012). Tämän opinnäytetyön tavoitteena on selvittää, mitä harmaa talous on, miten ja millä keinoilla harmaata taloutta valvotaan. Lisäksi selvitetään, miten harmaata taloutta torjutaan tulevaisuudessa.

1.2 Tutkimusmenetelmä ja perustelu

Opinnäytetyön tutkimusmenetelmänä on kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa tiedonkeruumenetelmänä käytetään yleisimmin haastatteluja, kyselyjä, erilaisia dokumentteja ja havainnointia.(Tuomi & Sarajärvi 2009,71.) Tässä opinnäytetyössä tärkein tietolähde on dokumentteihin perustuva tieto. Tutkimuksen pohjana on käytetty Eduskunnan tarkastusvaliokunnan julkaisua 1/2010, Suomen kansainvälistyvä harmaa talous.

Kvalitatiivisessa tutkimuksessa keskitytään pieneen määrään tapauksia, jotka pyritään analysoimaan mahdollisimman tarkasti. Tutkimusmenetelmässä ei tehdä tilastollisia laskelmia, vaan tutkimuskohteet valitaan harkinnanvaraisesti. Tavoitteena on ilmiön ymmärtäminen. Tyypillistä tutkimusaineistoa ovat valmiit dokumentit. Valmiin aineiston lisäksi tietoa kerätään haastatteluilla, jotka tehdään joko lomakehaastatteluna tai henkilöhaastatteluina.(Heikkilä 1998, 16–17.) Kvalitatiivinen tutkimusmenetelmä valittiin tähän tutkimukseen, koska aiheesta löytyy runsaasti ajankohtaista tutkimusaineistoa, ja tarkoituksena on haastatella työsuojeluhallinnon viranomaisia, jotka ovat mukana harmaan talouden torjunnassa.

Laadullisen tutkimuksen kirjallinen materiaali voidaan jakaa kahteen luokkaan: yksityisiin ja joukkotiedotuksen tuotteisiin. Näistä jälkimmäiseen kuuluvat sanoma- ja aikakauslehdistä, radio- ja tv-ohjelmista saatava materiaali. (Tuomi & Sarajärvi 2009,84.)

Aiheen ajankohtaisuuden vuoksi tietolähteenä on käytetty kirjallisuuden lisäksi myös eri sanomalehdistä ja Internetistä saatavaa tietoa.

Tutkimusstrategiat voidaan jaotella kolmeen perinteiseen ryhmään. Tutkimusryhmät ovat kokeellinen, survey- ja tapaustutkimus. Tässä tutkimuksessa on käytetty tapaustutkimusta, jonka piirteenä on valita yksittäinen tai joukko tapauksia, joiden kohteena on ryhmä tai yhteisö. Tapaustutkimuksen tavoitteena on tyypillisimmin ilmiöiden kuvailu. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 1996, 130–131.)

Harmaan talouden tutkimuksen kiinnostavuus perustuu sen monimuotoisuuteen ja uusiutuviin ilmenemismuotoihin. Koska harmaa talous on jatkuvassa muutoksessa, se aiheuttaa jatkuvaa tutkimusta ja arviointia. (Hirvonen, Lith & Walden 2010, 9.)

2 HARMAA TALOUS

Harmaa talous on lakisääteisten maksujen ja velvoitteiden laiminlyömistä yritystoiminnassa tai siihen rinnastettavassa toiminnassa. Toiminta on sinänsä laillista, mutta toiminta halutaan salata viranomaisilta tai sen laajuus ilmoitetaan tahallisesti väärin. (Hirvonen ym.2010, 26.)

Harmaan talouden yritykset yrittävät välttää mm. arvonlisäveron ja tuloverojen ja sosiaalivakuuttamisen maksuja. Nämä yritykset eivät maksa työehtosopimuksen mukaisia minimipalkkoja eivätkä noudata työaika- ja työturvallisuus- ja työterveyshuoltoon koskevia säännöksiä. (HE 1207/2010. hakupäivä 6.4.2012).

2.1 Kansantaloudellinen ja fiskaalinen harmaa talous

Harmaa talous käsitettä käytetään sekä kansantaloudellisessa että fiskaalisessa merkityksessä. Näiden käsitteiden yhteydessä esiintyy usein käsite musta talous, joka ei ole lähtökohtaisesti harmaata taloutta vaan laissa kriminalisoitua laittomien hyödykkeiden tuotantoa esim. huumausainekauppa. (Hirvonen ym.2010, 27.)

Harmaa talous kansantaloudellisessa merkityksessä tarkoittaa sellaista taloudellista tuotannollista toimintaa, joka puuttuu bruttokansantuotteesta ja ei ole mukana kansantalouden tilinpidossa. Harmaan talouden osuus bruttokansantuotteesta halutaan saada kattavasti bkt-laskelmiin, koska bkt on EU:ssa budjetin pohja, jonka perusteella määräytyvät jäsenmaksut ja maksettavat tukiaiset. Kansantaloudellisessa merkityksessä harmaata taloutta mitataan kansantuotelaskelmista puuttuvana tuotantona. (Hirvonen ym.2010, 26,30.)

Fiskaalisessa merkityksessä harmaalla taloudella tarkoitetaan viranomaisilta salassa harjoitettavaa sinänsä laillista taloudellista toimintaa, jonka veronalaiset tulot jäävät verotuksen ulkopuolelle. Tähän kuuluvat myös salatut pääomatulot. Harmaan talouden määrää mitataan fiskaalisessa merkityksessä verotuksen ulkopuolelle jätettyjen veronalaisten tulojen määrällä. (Hirvonen ym.2010, 29- 30.)

Fiskaalisessa harmaassa taloudessa on periaatteessa kysymys verorikoksesta ja usein myös eläkevakuutuspetoksesta, koska tulot salataan verojen ja maksujen välttämiseksi. Käytännössä kuitenkin esille tulleet tapaukset jäävät ilman rikosoikeudellista käsittelyä ja ne hoidetaan hallinnollisin keinoin. (Hirvonen ym. 2010,36.)

2.2 Harmaan talouden laajuus

Harmaan talouden määrä koko yrityskannasta olisi vuonna 2003- 2009 tehtyjen verotarkastusten pohjalta vuositasolla 10 - 14 miljardia euroa. Summa vastaa 5,5 – 7,5 % vuoden 2008 bruttokansantuotteesta. Suuriin ja keskisuuriin yrityksiin tehtyjen tarkastusten perusteella harmaan talouden vähimmäistaso on n. 500 miljoonaa vuodessa.(Hirvonen ym. 2010, 298- 299.) Luvut tarkoittavat fiskaalisina vahinkoina 4-6 mrd euron vuosittaisia verojen ja maksujen tappiota. (Harmaa talous 2011, hakupäivä 27.2.2012).

2.3 Harmaan talouden vahingollisuus

Harmaassa taloudessa ei ole kysymys pelkästään verotuloista vaan myös yritysten keskinäisen kilpailun ja markkinoiden vääristymisestä ja työntekijöiden lainvastaisesta kohtelusta. Vaikutukset kohdistuvat valtion, yritysten ja työntekijöiden lisäksi myös ympäristöön, kuluttajiin. (Harmaa talous 2011, hakupäivä 27.2.2012).

Kuva 1. Harmaan talouden vaikutuspiiri (Harmaa talous 2011).

2.3.1 Valtio

Valtio menettää vuosittain miljardien verotulot. Suorat vaikutukset eli saamatta jääneet verotulot ja sosiaaliturvamaksut vaikuttavat valtion tarjoamiin palveluihin ja niiden toimivuuteen. Maksamatta jääneet lakisääteiset maksut ja vahingonkorvaukset jäävät lopulta yhteiskunnan maksettaviksi. Välillisillä vaikutuksilla on katsottu olevan haitallisempia vaikutuksia kuin suorilla vaikutuksilla. Talousrikollisuuden hiljainen hyväksyminen harmaan talouden rinnalla murentaa yhteiskuntamoraalia ja vaikeuttaa taloudellisen toiminnan pelisääntöjen noudattamista. (Verohallinto 2011, hakupäivä 7.1.2012).

Vuonna 2008 rakennustoiminnasta saamatta jäämien arvonlisäverojen määrä oli runsaat 260 miljoonaa euroa. Rakennusalan työvoiman salattujen verojen osuus samana vuonna oli laskennallisesti 760 miljoonaa euroa. Luku sisältää sekä kotimaisen että ulkomaisen työvoiman. Ravintola-alalla vuonna 2008 laskennalliset pimeät palkat olivat 270 miljoonaa euroa. Kotitaloukset jättävät vuosittain ilmoittamatta vuokratuloista maksettavia veroja noin 670 miljoonaa euroa. Kansainvälistä sijoitustoimintaa harjoittaviin suomalaisiin liittyvän harmaan talouden osuus oli 2008 vähintään 700 miljoonaa euroa ja tuntemattomille ulkomaalaisille maksetut osingot aiheuttavat vuosittain 300–600 miljoonan euron menetykset. Vuonna 2008 verotarkastuksissa esiin tulleen harmaan talouden kokonaismäärä oli 10–14 miljardia euroa. (Hirvonen ym. 2010, 12–13.)

2.3.2 Työntekijät

Tapaturma- ja eläkevakuutusmaksut ja työturvallisuus ovat työnantajan vastuulla. Harmaassa taloudessa työturvallisuutta koskevia sääntöjä jätetään noudattamatta ja hyväksytyistä työehdoista poiketaan (mm. palkka, työaika). Palkasta jätetään verot ja työnantajamaksut maksamatta. Työtapaturmien syynä on usein työntekijöiden puutteellinen perehdytys. Ulkomaalaiset työntekijät tulevat työskentelemään Suomeen usein ulkomaisten alihankinta- ja henkilövuokrausyritysten kautta. Ulkomaalaiset työntekijät saavat palkkansa näiden yritysten kautta ja usein heille on maksettu pienempää palkkaa kuin suomalaisille ja työturvallisuusasioihin liittyvät vastuut voivat olla epäselvät vuokratyön eri osapuolten välillä. (Harmaa talous 2011, hakupäivä 27.2.2012).

2.3.3 Kuluttajat

Harmaan talouden vaikutukset kuluttajalle tulevat esille lopullisten tuotteiden huonona laatuna ja palveluna. Tästä aiheutuu usein taloudellisia menetyksiä ja kuluttajalla ei ole oikeussuojaa toimiessaan harmaaseen talouteen liittyvien yritysten kanssa. Rakennus- alalla harmaa talous saattaa aiheuttaa lisäkuluja esimerkiksi kiinteistön osakkeenomistajille. Urakat eivät pysy aikataulussaan ja kustannusten säästämiseksi aliurakoitsijat käyttävät kouluttamatonta työvoimaa ja materiaaleja, jotka eivät täytä työturvallisuusmääräyksiä. Lisäksi ympäristörikosten joukossa on havaittu mm. laitonta rakennusjätteiden jättämistä ympäristöön ja laittomia kaatopaikkoja. Näistä aiheutuu lisäkustannuksia yhteiskunnalle ja kuluttajille. Ympäristön laiminlyönti vaikuttaa myös asukkaiden terveyteen ja asumisviihtyvyyteen. (Harmaa talous 2011, hakupäivä 27.2.2012).

Kuluttajariitalautakunnassa käsittely perustuu kirjalliseen todistusaineistoon. Riitatilanteissa kuluttajaviranomaisten on usein vaikea auttaa, koska harmaassa taloudessa ei tehdä dokumentteja aikatauluista, hinnoista eikä työnsisällöstä. (Harmaa talous 2011, hakupäivä 27.2.2012).

2.3.4 Yritystoiminta ja markkinat

Harmaa talous vääristää yritysten kilpailua. Yritystoimintaan vaikuttavat mm. julkisen rahoitukseen liittyvät vero- ja kirjanpitorikokset. Kilpailua vääristävät myös yhteiskunnan kontrollijärjestelmien ja rakenteiden puutteellisuus. Harmaan talouden tekovälineinä käytetään veroparatiiseja, yritysryppäitä ja lyhyen kaaren yrityksiä. Yritykset, jotka laiminlyövät velvoitteitaan ja jättävät noudattamatta normeja, vaikeuttavat muiden alalla toimivien yritysten mahdollisuuksiin toimia rehellisesti. Yritykset, jotka toimivat rehellisesti, voivat joutua lopettamaan toimintansa tai lähtemään alalta. Ääritapauksissa yritykset voivat joutua laistamaan sääntöjä kilpailuaseman säilyttämiseksi. (Harmaa talous 2011, hakupäivä 27.2.2012).

2.4 Harmaa talouden torjuntakeinot

Viimeisten 15 vuoden aikana viranomaiset ovat toteuttaneet useita lainsäädännön uudistuksia tehostamaan harmaan talouden torjuntaa. Samaan aikaan yhteiskunnassa on tapahtunut paljon muutoksia, jotka ovat vähentäneet harmaa talouden torjuntamahdollisuuksia ja lisänneet sen toimintaedellytyksiä. Lisäksi Suomen EU-jäsenyys on lisännyt työvoiman ja pääoman vapaata liikkuvuutta ja talouselämän liittyvä sääntely on liberalisoitunut ja vähentynyt. (Hirvonen ym. 2010, 308.)

Seuraavassa on lueteltu keskeisiä lainsäädäntö- ja organisaatiomuutoksia harmaa talouden torjumiseksi vuosina 1993 – 2012: (Hirvonen ym. 2010, 308–309; Verohallinto 2012, hakupäivä 21.2.2012.)

1. Verohallinnolla on oikeus ilmoittaa poliisille havaitsemistaan kirjanpitorikoksista.
2. Rakennusalan järjestöt sopivat verovelka- ja eläkemaksutodistusten vaatimisesta urakkatarjousten yhteydessä.
3. Yhteisöille estettiin yhtiöveron hyvityksen maksaminen rahassa.
4. Yritysten vastuuhenkilöistä ryhdyttiin vaatimaan henkilötunnukset kaupparekisteriin.
5. Verohallinto sai oikeuden saada verovelvollisen tietoja pankilta ja muilta viranomaisilta ja oikeuden vertailutarkastuksiin muissa kuin luottolaitoksissa. Vero-

hallinto sai oikeuden ilmoittaa muille viranomaisille havaitsemistaan väärinkäytöksistä.

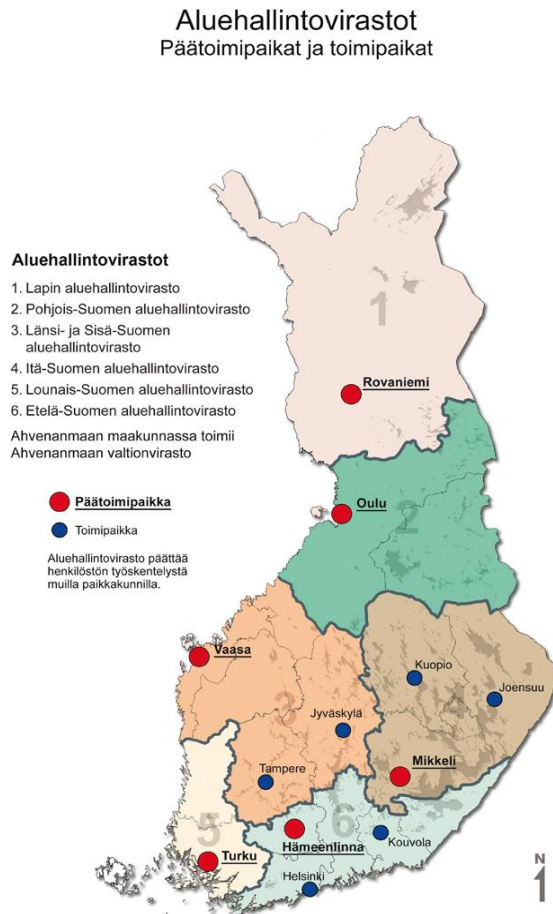
6. Järjestäytyneet rakennusyrietykset ja jotkut rakennuttajat sopivat verohallinnolle toimitettavista neljännesvuosi-ilmoituksista.
7. Kotitalousvähennys tuli verotukseen.
8. Rikoslaisa säädettiin passiivisesta veropetoksesta.
9. Liiketoimintakieltolaki uudistettiin.
10. Lääninhallitukset ja tuotevalvontakeskukset saivat oikeudet saada valvontaan tarvittavia verotus- ym. tietoja.
11. Oikeusviranomaiset saivat oikeuden yritysten verotustietoihin mm. rikoksen esittämistä ja liiketoimintakiellon valvontaa varten.
12. Yrietykset, jotka olivat toimimattomia ja rauenneen konkurssin kohteena, voitiin poistaa viran puolesta kaupparekisteristä.
13. Pimeän ulkomaisen työvoiman tutkintayksikkö perustettiin keskusrikospoliisiin.
14. Pakolliset tunnisteet tulivat käyttöön rakennustyömailla.
15. Tilaajavastuulaki tuli voimaan.
16. Säännökset ulkomaisten yritysten ennakkoperintärekisteristä ja ulkomailta tulevien vuokratyöntekijöiden verotuksesta tulivat voimaan.
17. Käännetty arvonlisävero tuli voimaan 1.4.2012.
18. Veronumero otetaan käyttöön vuoden 2012 aikana.

2.5 Harmaan talouden valvontakeinot

Rakennusalan harmaan talouden systemaattinen torjunta aloitettiin Suomessa 1990-luvun puolivälissä. Viidentoista vuoden aikana on kehitetty rakennusalan valvontaa koskevia lainsäädäntöjä ja toimenpiteitä. Yksi voimaan tulleista laista on tilaajavastuulaki 1233/2006, jossa tilaajalla on selvitysvelvollisuus ja vastuu ulkopuolista työvoimaa käytettäessä. Selvitysvelvollisuus tarkoittaa, että tilaaja pyytää sopimusosapuolelta todistuksen lakisääteisten maksujen eli verojen ja sosiaalimaksujen suorittamisesta sekä kaupparekisteriotteen. Toinen voimaan tullut laki on Työsuojelulaki 52 a §, jossa tilaaja on velvollinen huolehtimaan siitä, että jokaisella työmaalla liikkuvalla työntekijällä on henkilön yksilöivä kuvallinen tunniste. Eri lakisäädöksistä ja toimenpiteistä huolimatta harmaan talouden määrä on kääntynyt nousuun. (HE 41/2010, hakupäivä 12.4.2012).

2.6 Työsuojelu

Entisten työsuojelupiirien tehtäviä hoitaa nykyisin aluehallintovirastoon kuuluva työsuojelun vastuualue eli työsuojeluhallinto. Sen tärkein tehtävä on valvoa määräysten noudattamista. Suurin osa resursseista käytetään valvontatehtäviin niin, että sillä on mahdollisimman suuri vaikuttavuus yhteiskuntaan. Lisäksi työsuojelun vastuualue tekee yhteistyötä työsuojeluasioissa yhdessä työnantajien ja työntekijöiden järjestöjen kanssa. Lisäksi se vastaa tuotevalvonnasta ja käsittelee osaltaan työrikoksia. (Aluehallintovirasto 2009.) Työsuojeluviranomaiset osallistuvat osaltaan harmaan talouden torjuntaan. Ne tekevät yhteistyötä mm. verottajan, työeläkevakuuttajien, tullin, poliisin ja rajavartiolaitoksen kanssa ja valvovat, että työsuhde ja työaikalainsäädäntöä noudatetaan. (Valtiovainministeriö 2011, hakupäivä 12.4.2012).

Kuva 2. Manner-Suomessa on kuusi aluehallintovirastoa. Aluehallintovirastojen työsuojeluvastuualueet on jaettu viiteen osaan. (Aluehallintovirasto 2012, hakupäivä 14.11.2012).

3 VÄLILLISET VEROT

Suurin osa (90 %) välillisistä veroista koostuu kulutusveroista, jotka ovat arvonlisä- ja valmistevero. Kulutusverot voidaan jakaa yleisiin ja erityisiin kulutusveroihin. Arvonlisävero kuuluu yleisiin kulutusveroihin. Se kohdistuu lähes kaikkeen kulutukseen ja palveluun. Erityisiä kulutusveroja ovat tupakka-, energia-, ajoneuvo-, ja jätevero, joilla pyritään ohjaamaan kuluttajien käyttäytymistä. Apteekkimaksut ja vakuutusmaksuvero ovat luonteeltaan arvonlisäveroa täydentäviä yleisiä veroja, mutta ne voidaan luokitella myös erityisiin veroihin, koska ne kohdistuvat rajattuun liiketoimintaan. Välillisten verojen keskeisin tarkoitus on kerätä rahaa valtion kassaan ja rahoittaa julkisia palveluja. Osa kulutusverosta päätyy tullille ja EU:lle. (Punakallio 2007, hakupäivä 11.4.2012).

Merkittävin kulutusveroista on arvonlisävero, jonka osuus on 14,5 miljardia euroa. Energiaveron osuus on 2,9 miljardia, autovero 1,3 mrd ja alkoholi- ja tupakkaveroyhteensä 1,6 mrd. Valmisteverojen merkitys yksittäisten tuotteiden hintaan on merkittävä. Esimerkiksi moottoribensiinissä hinnasta 60 prosenttia muodostuu verosta. Keskihintaisessa autossa verot ovat 40 %. (Punakallio 2007, hakupäivä 11.4.2012).

Verohallinnon mukaan suomalaiset yritykset ilmoittivat vuonna 2008 yhteensä 620 miljoonaa arvonlisäveroa, jonka ne jättivät maksamatta. Summa on 3 % kaikista ilmoitetuista arvonlisäverojen määrästä. Maksamattomat arvonlisäverot koostuvat pienistä yrityksistä ja toimialoilta, joilla harmaan talouden osuus on verotarkastusten perusteella korkea. Rakennusalalla vuonna 2008 maksamatta jääneet arvonlisäverot lienevät n. 300 miljoonaa euroa. (Hirvonen ym.2010, 299–301.)

3.1 Arvonlisävero

Arvonlisäverolaki (1501/93) astui Suomessa voimaan 1.6.1994. Arvonlisäveroa suoritetaan valtiolle liiketoiminnan muodossa tapahtuvasta tavarankäytön ja palvelun myynnistä ja Suomessa tapahtuvasta tavarankäytön maahantuonnista. Arvonlisäverovelvollisia ovat kaikki, jotka harjoittavat tavarankäytön, palveluiden myyntiä, vuokrausta tai niihin rinnastettavaa toimintaa liiketoiminnan muodossa. Arvonlisävero muodostaa yli 60 prosenttia kaikista verotuotoista Suomessa. (Punakallio 2007, hakupäivä 11.4.2012).

Arvonlisävero on kulutusvero, joka lisätään palvelun tai tavarankäytön verottomaan myyntihintaan eli vero on tarkoitettu kuluttajan maksettavaksi. Jotta verotus olisi yhdenkertainen, myyjällä on oikeus vähentää liiketoimintaansa varten ostamansa tavarankäytön ja palveluiden sisältämä vero omasta myynnistään. Yritys, joka harjoittaa arvonlisäverollista toimintaa on ilmoittauduttava itse arvonlisäverovelvolliseksi. Päästäkseen arvonlisäverorekisteriin, yrityksen on ilmoitettava mm. tilikausi, osoite, toimiala. Kaikista muutoksista ja yrityksen lopettamisesta on myös ilmoitettava veroviranomaisille. (Alv-velvollisen opas 2011, hakupäivä 12.4.2012).

Myyjä ei ole verovelvollinen, jos tilikauden liikevaihto on enintään 8 500 euroa, ellei häntä ole oman ilmoituksen perusteella merkitty verovelvolliseksi. Valtio ei suorita arvonlisäveroa toiminnasta tai palvelusta, joiden tuottamiseen sillä on yksinoikeus eli esim. ajoneuvon rekisteröinnit, passi, henkilökortti ja liikennelupa. (Alv-velvollisen opas 2011, hakupäivä 12.4.2012).

Lakisääteiset arvonlisäverokannat Suomessa vuonna 2012 ovat 23 %, 13 % ja 9 %. Useimmat tavarankäytön ja palvelut ovat 23 % verokannan alaisia. 13 % arvonlisäveroa peritään elintarvikkeista, eläinten rehusta ja ravintola- ja ateriapalveluista. Alinta 9 % veroa peritään kirjoista, tilatuista lehdistä, lääkkeistä, liikuntapalveluista, erilaisista kulttuuri- ja viihdetilaisuuksien sisäänpääsymaksuista ja henkilökuljetuksista. (Alv-velvollisen opas 2011, hakupäivä 12.4.2012).

3.2 Käännetty arvonlisävero

Uudessa ALV 8c:ssä säädetään, että rakentamispalvelujen ja työvoiman vuokrauspalvelujen ostaja on verovelvollinen. Rakentamispalvelulla tarkoitetaan kiinteistöön kohdistuvaa rakennus- ja korjaustyötä ja töiden yhteydessä luovutettujen tavaroiden luovuttamista. Kiinteistöllä tarkoitetaan rakennusta, maa-aluetta tai pysyvää rakennelmaa tai sen osaa. Pysyvällä rakennelmalla tarkoitetaan esim. siltoja, laitureita, kanavia, vesiväyliä, sähkö-, vesi ja kaukolämpöverkostoja. Rakentamispalveluihin kuuluviin koneisiin, laitteisiin ja kalusteisiin ei sovelleta käännettyä arvonlisäveroa. Sitä ei myöskään käytetä rakennuspalveluihin liittyvään suunnitteluun ja valvontaan eikä viheralueisiin kohdistuvaan työhön. Kiinteistön hoitopalvelut, joita ovat esim. siivous, tilojen kunnossapito ja ulkotilojen hoito (hiekoitukset ja auraukset) jäävät myös lain ulkopuolelle. (Äärilä 2010, 518–521.)

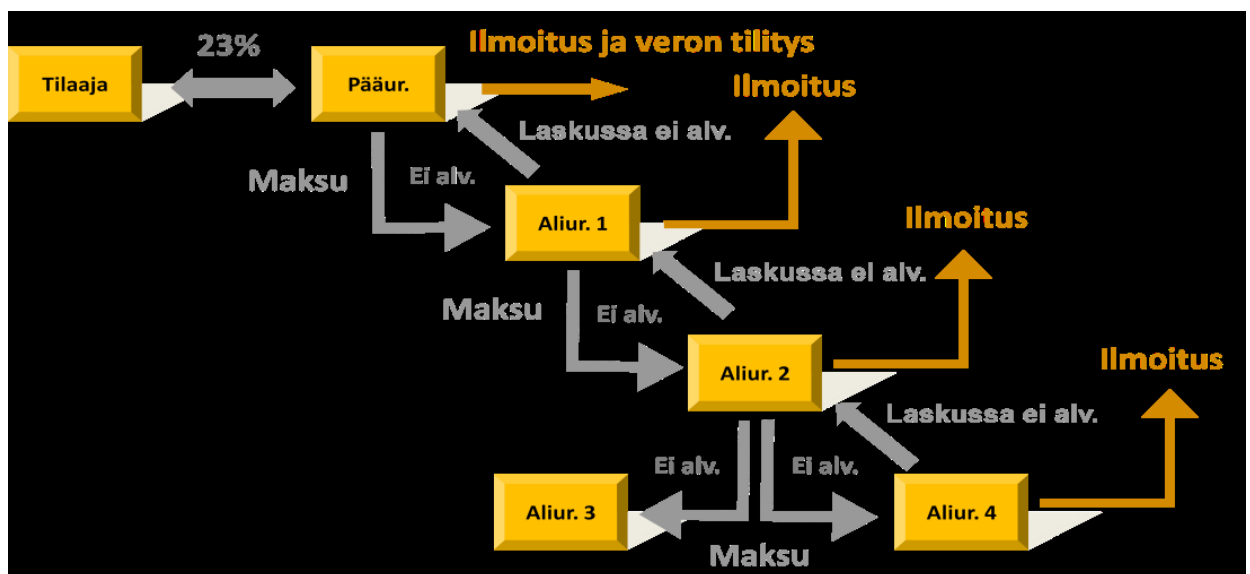
Käännettyä arvonlisäveroa käytetään toimialoilla, joissa on pitkiä aliurakointiketjuja esim. rakennusala. Järjestelmän avulla pyritään estämään se, ettei pääurakoitsija voi vähentää verotuksessaan aliurakoitsijan maksamatta jättämiä arvonlisäveroja. Lisäksi pyritään vähentämään veronkierrosta aiheutuvia kilpailun vääristymiä markkinoilla. Järjestelmä on käytössä seitsemässä EU-maassa (Alankomaat, Belgia, Itävalta, Irlanti, Ruotsi, Saksa ja Unkari). Suomessa käännetty arvonlisävero otettiin käyttöön 1.4.2011. (HE 41/2010, 2; Tannila & Auranen 2011,17.)

Säännöstä sovelletaan esimerkiksi, jos alihankintaketjujen välissä on muuta kuin rakentamista harjoittava yhtiö, joka kuitenkin myy kyseisen ostamansa rakentamispalvelun edelleen rakentamispalveluja myyvälle yhtiölle. Näin pyritään estämään mahdollisuus katkaista alihankintaketjun läpi kulkeva käännetyn arvonlisäverovelvollisuuden soveltaminen asettamalla väliin bulvaaniyhtiö. (Tannila & Auranen 2011, 21.)

Lisäksi säännöstä käytetään, jos kaksi ulkomaalaista yhtiötä myy keskenään rakentamispalveluja Suomessa. Ulkomaalaisen yrityksen on rekisteröidyttävä arvonlisäverovelvolliseksi Suomessa ja ilmoitettava rakentamispalvelun oston perusteella suoritettavaksi tuleva käännetty arvonlisävero Suomeen annettavalla kausiveroilmoituksella.

Arvonlisäverolain 122 § on lisätty momentti, jonka mukaan ulkomainen yhtiö ei ole oikeutettu saamaan maksamaansa arvonlisäveroa takaisin. (Tannila & Auranen 2011, 20–21.)

Alla olevasta kaaviosta on esimerkki rakennuslalle tyypillisestä pitkästä urakointiketjusta. Samassa projektissa yritys saattaa olla kahdessa asemassa, pääurakoitsijana ja aliurakoitsijana. Käännettyä arvonlisäveroa sovelletaan kaikkiin ketjussa tapahtuviin myynteihin, jolloin vasta pääurakoitsijan myynti tilaajalle on verollinen. (Äärilä 2010, 523.)

Kaavio 1. Käännetty arvonlisäverojärjestelmä (Harmaan talouden tilannekuva 1/2012)

Kun rakentamispalvelun myynnistä tehdään lasku, jossa sovelletaan käännettyä arvonlisäveroa, merkitään siihen peruste käännetylle verovelvollisuudelle viittaamalla lakipykälään AVL 8 c §. Laskuun ei merkitä verokantaa eikä veronmäärää. Lisäksi laskussa tulee näkyä seuraavat yleiset merkinnät:

- laskunantopäivämäärä
- juokseva tunniste
- myyjän y-tunnus
- ostajan alv-tunniste, joka on Suomessa y-tunnus
- tieto siitä, että ostaja on veronmaksuvelvollinen
- myyjän ja ostajan yhteystiedot

- tavaroiden ja palveluiden määrä, suorituspäivä ja yksikköhinnat. (Veronmaksajat 2012, hakuaika 7.4.2012).

3.3 Tilaajavastuulaki

Tilaajavastuulaki (1233/2006) on laki, jossa säädetään tilaajan selvitysvelvollisuudesta ja vastuusta ulkopuolista työvoimaa käytettäessä. Lain tarkoituksena on edistää työehtojen noudattamista ja varmistaa, että yritysten välisissä sopimuksissa noudatetaan työnantajina lakisääteisiä velvoitteita.

Laki koskee Suomessa tilaajaa, joka käyttää vuokrattua työvoimaa tai sen Suomessa olevissa työtiloissa tai työkohteissa työskentelee työntekijä, joka on tilaajan kanssa alihankintasopimuksen tehneen työnantajan palveluksessa. Rakennuttajina toimiviin tilaajiin lakia noudatetaan, jos ne liittyvät rakentamiseen ja rakentamiseen liittyvään korjaus, hoito- ja kunnossapitotoimintaan.

Tilaajan on ennen sopimuksen tekoa pyydettävä sopimuspuolelta seuraavat tiedot, jotka eivät saa olla kolmea kuukautta vanhempia:

1. Selvitys ennakkoperintä-, työnantaja-, ja arvonlisäverorekisteriin merkinnästä
2. Kaupparekisteriote
3. Todistus verojen maksamisesta tai selvitys verovelkaa koskevasta maksusuunnitelmasta
4. Todistus eläkevakuutusten ottamisesta ja suorittamisesta tai erääntyneistä eläkevakuutusmaksujen maksusopimuksesta
5. Selvitys työhön sovellettavasta työehtosopimuksesta tai keskeisistä työehdoista.

Tilaajan on pyynnöstä näytettävä selvitysvelvollisuuteen liittyvät asiakirjat ja tarvittaessa jäljennökset työsuojeluviranomaisille. Tarkastajan velvollisuutena on ilmoittaa mahdollisista laiminlyönneistä välittömästi työsuojelupiiriin työsuojelutoimistoon asian käsittelemiseksi. (HE 1233/2006, hakuaika 12.4.2012)

3.4 Veronumero ja rakennusalan veronumerorekisteri

Rakennusalaan koskeva veronumero otettiin käyttöön vuoden 2012 aikana. Veronumero lähetetään verokortin yhteydessä kaikille veronmaksajille. Veronumeron avulla rakennusalan työntekijät kirjataan Verohallinnon ylläpitämään julkiseen veronumerorekisteriin, joka avataan 1.8.2012. Rakennusalaalla on käytössä pakollinen henkilökortti, jossa veronumeron täytyy olla nähtävillä 1.9.2012 alkaen. Suomessa tilapäisesti työskentelevät työntekijät voivat hakea 1.6.2012 alkaen henkilötunnusta suoraan verottajalta, josta hän saa samalla veronumeron. (Verohallinto 2012/1, hakupäivä 12.4.2012).

Veronumeron käyttöönoton myötä valvontavastuuta laajennetaan koskemaan rakennuttajan lisäksi myös työnantajaa omien työntekijöitensä osalta ja urakan päätoteuttajaa. Tarkoituksena on, että jokainen rakennusalan työntekijä on veronumerorekisterissä ennen työn aloitusta, jolloin verosäännösten noudattamista voidaan seurata entistä tarkemmin. Koska veronumerorekisteri on julkinen, jokainen voi tarkastaa rakennustyömaalla työskentelevän henkilön nimen ja veronumeron vastaavuuden. (Verohallinto 2012/1, hakupäivä 12.4.2012).

4 HARMAAN TALOUDEN TOIMIALAT

Harmaata taloutta esiintyy työvoimavaltaisilla aloilla, joilla käytetään pimeää työvoimaa. Tällaisia aloja ovat rakennus- ja kuljetusala, majoitus- ja ravitsemisala, siivous- ja kunnossapitoala ja kauneushoitopalvelut. Lisäksi harmaata taloutta esiintyy kansainvälisessä kaupassa ja sijoitustoiminnassa. (Harmaa talous 2011, hakupäivä 27.2.2012).

4.1 Harmaan talouden ilmeneminen rakennusalalla

Harmaan talouden ilmeneminen rakennusalalla on todettu jo 1990-luvulla olevan yleistä moniin muihin toimialoihin verrattuna. Viime vuosina rakennusalan piilotalouteen liittyvät ongelmat ovat olleet kirjanpito- ja konkurssirikoksia ja veropetoksia. Syy rakennusalan harmaa talouteen on suurissa suhdannevaihteluissa ja korkeassa aliurakointiasteessa. Pääurakoitsijat eivät halua sitoutua omaan työvoimaan juuri suhdannevaihtelujen takia ja käyttävät urakoissaan alihankkijoita. Aliurakointiketjut muodostuvat usein pitkiksi ja arvonlisäverot, työntekijöiden verot ja sosiaaliturvamaksut jäävät hoitamatta. (Hirvonen ym. 2010, 88.)

Harmaata taloutta esiintyy laajasti myös yksityishenkilöiden pientalojen rakentamisessa ja korjauksessa. Yksityishenkilöiden rakennustöissä harmaan talouden pyörittäminen on helppoa, koska yksityishenkilöt eivät ole toiminnastaan kirjanpito- ja arvonlisäverovelvollisia. (Hirvonen ym. 2010, 89.)

Viranomaisten tehostunut työmaavalvonta suurilla rakennustyömailla on vähentänyt jonkin verran piilotaloutta. Harmaan talouden painopistealue on siirtynytkin rakennusalalla korjaus- ja kunnossapitorakentamiseen. 2000-luvulla uusi ilmiö Suomessa on ollut ulkomailta käsin johdettu harmaa toiminta. Ulkomailta pimeää työvoimaa saapuu erityisesti Virosta, Puolasta ja Liettuasta ja entistä enemmän EU:n ulkopuolisilta alueilta kuten Kaukoidästä. (Hirvonen ym. 2010, 89.)

Rakennusalan tärkeimmät harmaan talouden ilmenemismuodot ovat seuraavat:

- 1 Laittoman työvoiman käyttö
- 2 Yksityistalouksien käyttämä pimeä työvoima pienrakennustyömailla
- 3 Kuittikauppa eli verotettavaa tuloa pienennetään tekaistuilla palvelu- ja tavara-palveluostoilla
- 4 Ulkomaisen työvoiman työehtoihin liittyvät laiminlyönnit esim. alipalkkaus
- 5 Verotukseen ja sosiaalivakuuttamiseen liittyvien säännösten kierto ulkomaalaisia työntekijöitä palkattaessa. (Hirvonen ym. 2010, 91.)

4.2 Harmaan talouden ilmeneminen kuljetusalalla

Kuljetusalan toiminta on pääosin kuljetusyritysten välistä toimintaa, jolloin liikennöitsijät tarvitsevat kuitit omaa kirjanpitoaan varten. Tämän vuoksi tulonsalaus ei ole laajamittaista. Harmaa talous painottuu pimeän työvoiman käyttöön. Palkkaa maksetaan tavarina, erilaisina kulukorvauksina ja perusteettomina päivärahoina. Lisäksi on käytetty tekaistuja kuitteja palkkojen maksamiseen. (Tilastokeskus 2003, hakupäivä 15.5.2012).

Kuljetusalan tärkeimmät harmaan talouden ilmenemismuodot ovat seuraavat:

1. Laittoman työvoiman käyttö.
2. Ulkomaisten liikennöitsijöiden laitton toiminta Suomessa kuljetusmarkkinoilla.
3. Yksityiseen liikenteeseen rekisteröityjen ajoneuvojen käyttö pimeisiin kuljetuspalveluihin.
4. Kertakäyttöyritysten ja konkurssikeinottelun hyväksikäyttö.
5. Kuljetuspalvelujen myynti luvanvaraisessa tavaraliikenteessä ohi kirjanpidon. (Hirvonen ym 2010, 138.)

4.3 Harmaan talouden ilmenemismuodot majoitus- ja ravitsemisalalla

Majoitus- ja ravitsemisalalla harmaa talouden merkitys on kasvanut. Yrityksien perustajat ovat lähinnä yksityishenkilöitä, jotka eivät tarvitse kuitteja henkilökohtaista verotusta varten. Lisäksi ala on kansainvälistynyt. (Lith 2010, hakupäivä 1.3.2012).

Majoitus- ja ravitsemisalalan tärkeimmät harmaan talouden ilmenemismuodot ovat seuraavat: (Hirvonen ym. 2010, 66.)

1. Pimeän työvoiman käyttö.
2. Kirjapidon ohittavat ruoka, olut- ja muu alkoholimyynti
3. Konkursseihin liittyvä toiminta
4. Alkoholien myynti yms. ilman anniskelulupaa
5. Tukirahojen väärinkäytökset

5 TUTKIMUS TYÖSUOJELUHALLINNON VIRANOMAISILLE

5.1 Haastattelututkimus työsuojeluhallinnon viranomaisille

Tutkimus toteutettiin haastattelulomakkeella (liite 1.) sähköpostitse Pohjois- ja Etelä-Suomen aluehallintovirastojen työsuojeluhallinnon viranomaisille, jotka ovat mukana harmaan talouden torjunnassa. Kysymykset pohjautuvat opinnäytetyön teoriaan. Haastatteluilla haluttiin selvittää, miten viranomaiset konkreettisesti torjuvat harmaata taloutta.

5.2 Harmaan talouden torjunnan resurssit

Etelä-Suomen aluehallintovirasto valvoo valtakunnallisesti tilaajavastuulain noudattamista. Toimipisteet ovat Helsingin lisäksi Oulussa/Kemissä, Kuopiossa, Vaasassa, Turussa ja Tampereella. Puolet resursseista ohjautuu harmaan talouden torjuntaan. Tarkastajien määrä on n. 120 ja tilaajavastuulain valvonnassa ensi vuonna on 17 henkilöä.

Rakennusalalla on n. 20 tarkastajaa, jotka keskittyvät veronumerovalvontaan. Rakennustarkastajat toimivat vain Etelä-Suomen alueella. Harmaaseen talouteen liittyviä tilaajavastuutarkastuksia tehdään Etelä-Suomen alueella vuonna 2012 n. 900 kpl. Veronumerotarkastukset alkavat syksyllä 2012 lain astuttua voimaan 1.9.2012.

Pohjois-Suomen aluehallinnossa on 37 tarkastajaa. Tästä määrästä harmaaseen talouteen eli lähinnä työelämän pelisääntöjen valvontaan käytetään vuonna 2013 17 henkilötyövuotta, jolloin tarkastuksia tehdään 2100 kpl.

Haastattelusta kävi ilmi, että resurssit ovat valtakunnallisesti riittävät, kysymys on siitä, miten osataan valita oikeat tarkastuskohteet. Työsuojeluviranomaisten tiedonsaantioikeudet ovat rajalliset, mikä estää tehokkaan tietojen vaihdon eri viranomaisten välillä.

5.3 Tarkastusten toteutus

Rakennusalan tarkastukset tehdään Aluehallintovirastojen ja sosiaali- ja terveysministeriön kanssa solmittavan tulossopimuksen mukaisesti. Tarkastuksia tehdään mm. rakennustyön alkamisilmoituksen perusteella ja asiakasaloitteisesti eli kun vastuualueelle tulee tarkastuspyyntö. Tarkastukset pyritään suuntaamaan alueille, missä harmaata taloutta esiintyy eniten eli korjausrakentamiseen ja työmaille, joissa käytetään paljon ali-hankintaa.

Tulossopimuksen mukaisesti toteutettavat hankkeet vuoteen 2015 asti:

Taloussrakennusalan valvonta	2012 – 2015
-	pääpaino pienissä ja keskisuurissa työmaissa
Asbestipurkutöiden valvonta	2012 – 2015
Maarakennusalan valvonta	2012 – 2015
-	pääpaino pienissä ja keskisuurissa työmaissa
Rakennuttajavalvonta	2012 – 2013
Erikoisurakoitsijoiden valvonta	2012 – 2015
Pientalotyömaiden valvonta	2012 – 2015
-	pääpaino tuotanto- ja pystytysketju
Muut rakennusvalvontahankkeet	
-	Oulu Kivisydän (kallioparkki) 2012 – 2015
-	Kokkola – Oulu ratahanke

5.4 Tuloksia tilaajavastuu- ja työsuojelulain noudattamisesta

Tilaajavastuutarkastuksia tekevät vain Etelä-Suomen aluehallintoviraston tarkastajat. Maksuja määrätään n. 11 % kaikista tarkastuksista. Rakennusalalla luku on selvästi korkeampi n. 14 %. Tilaajavastuulain noudattamatta jättäminen johtaa toimintaohjeiden antamiseen tai laiminlyöntimaksujen määräämiseen. Tarkastusten varsinaiset vaikutukset eivät näy aluehallintovirastossa, vaan verotulojen ja eläkemaksujen nousuna.

Työturvallisuuslain valvontaan kuuluvan 1.9.2012 veronumeron käyttöönoton tulokset näkyvät vasta myöhemmin. Valvomalla veronumeron käyttöönottoa yhtä tiukasti kuin

muillakin vastuualueilla voidaan saada hyviä tuloksia verottajalle. Vuonna 2013 pääurakoitsijan ilmoitusvelvollisuutta työntekijöistä verottajalle tullaan tiukentamaan.

Aluehallintovirastoilla ei ole käytettävissä mittareita, joilla voitaisiin arvioida onko harmaa talous lisääntynyt tarkastettavilla alueilla. Ainoa arvio on se, että ulkomaalaisten työntekijöiden osuus rakennusalalla kasvaa koko ajan, josta seuraa harmaan talouden kasvua.

5.5 Harmaan talouden torjunta tulevaisuudessa

Haastatteluissa kävi ilmi, että harmaan talouden torjunta kehittyy, mutta tarvitaan viranomaisten välisen yhteistyön kehittämistä, tietojen vaihdon esteiden poistamista ja lain-säädäntömuutoksia. Työsuojeluviranomaiset voivat tällä hetkellä vaikuttaa lähinnä Suomeen rekisteröityjen yritysten toimintaan. Haasteena ovat yritykset, jotka vaihtavat maata tai yrityksen nimeä, kun pakkokeinoja aletaan käyttää. Tällä hetkellä aluehallintovirasto tekee yhteistyötä poliisin, verottajan ja eläketurvan valvontaiskujen muodossa

6 POHDINTA

Opinnäytetyöni tavoitteena oli selvittää, mitä harmaa talous on, millä toimilla viranomaiset valvovat harmaata taloutta ja mitä keinoja heillä on käytettävissä harmaan talouden torjuntaan nyt ja tulevaisuudessa. Tietoa oli helppo löytää aiheen ajankohtaisuuden vuoksi ja mielestäni pääsin opinnäytetyön tavoitteeseen. Työskentelen vesirakennusosalalla, joten opinnäytetyöstä on ollut konkreettista hyötyä myös työelämässä.

Tutkimus on mielestäni luotettava. Aluehallintoviranomaisille tehdyt haastattelukysymykset pohjautuivat teoriaan ja haastateltavien vastauksista saatiin lisätietoa siitä, miten viranomaiset valvovat harmaata taloutta ja miten he torjuvat sitä. Haastattelun perusteella valvontaa suoritetaan systemaattisesti, esimerkiksi rakennusosalalle on tehty kolmen vuoden päähän ulottuvat valvontahankkeet.

Harmaan talouden torjuntakeinoja kehitetään kokoajan lisää. Viimeisin keino harmaan talouden torjumiseksi on 1.9.2012 käyttöön otettu työntekijän veronumero. Työsuojeluhallinnon viranomaisille tekemäni haastattelun perusteella viranomaisten välisessä kanssakäymisessä on kuitenkin vielä ongelmia. Tietojen vaihto eri viranomaisten välillä pitäisi olla joustavampaa ja lainsäädäntöön pitäisi vielä saada muutoksia.

Jatkotutkimuksen aiheita voisivat olla syksyllä 2012 käyttöön otetun veronumeron vaikutukset ja käännetyin arvonlisäveron valvontaa voisi tutkia enemmän. Tällä hetkellä harmaasta taloudesta ei ole saatavilla tilastotietoa, joten olisi mielenkiintoista kehitellä mittareita, joilla harmaan talouden torjunnan vaikutuksia voisi tilastoida.

LÄHTEET

- Aluehallintovirasto 2012. Hakupäivä 14.11.2012.
 <<http://www.avi.fi/fi/Tiedotepalvelu/2011/Sivut/Tyosuojeluhallinnonsuunnanmuutos.aspx> http://www.avi.fi/fi/virastot/Documents/AVI_kartta.pdf>
- Alv-velvollisen opas. Arvonlisäverovelvollisen opas. Verohallinnon julkaisu 189.11. 1.4.2011 1/54. Luettu 12.4.2012 <http://www.vero.fi/fi-FI/Syventavat_veroohjeet/Arvonlisaverotus/Menettely_ilmoittaminen_maksaminen_ja_palautukset/Arvonlisaverovelvollisen_opas_2011%2816309%29>
- Harmaa talous 2011. Harmaan talouden tilannekuva IV/2011. Hakupäivä 27.2.2012.
 <<http://www.vero.fi/download/noname/%7BD37002D2-152F-4D2B-8EF0-348C4EBC7258%7D/6901>>
- HE 41/2010. Hallituksen esitys 2010. Hakupäivä 6.4.2012.
 <<http://edilex.fi/content/virallistieto/mt/vavm20100021/>>
- HE 1207/2010. Laki harmaan talouden selvitysyksiköstä. Hakupäivä 6.4.2012.
 <<http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2010/20101207>>
- HE 1233/2006. Laki tilaajan selvitysvelvollisuudesta ja vastuusta ulkopuolista työvoimaa käytettäessä. Hakupäivä 6.4.2012.
 <<http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2006/20061233>>
- Heikkilä, Tarja 1998. Tilastollinen tutkimus. 5., uudistettu painos. Helsinki: Edita Prima.
- Hirsjärvi, Sirkka & Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula 2008. Tutki ja kirjoita. 13. – 14., osin uudistettu painos. Keuruu: Otavan Kirjapaino.
- Hirvonen, Markku & Lith, Pekka & Walden Risto 2010. Suomen kansainvälistyvä harmaa talous. Espoo: Koipijyvä.
- Lith 2010. Suomen kansainvälistyvä harmaa talous. Majoitus- ja ravitsemisalalan piilotalous. Liite 3. Luettu 1.3.2012.
 <http://web.eduskunta.fi/dman/Document.phx/~public/Tarkastusvaliokunta/Liite_3_TrV1_2010_Majoitus_ja_ravitsemisala.pdf?folderId=~public%2FTarkastusvaliokunta&cmd=download>
- Punakallio, Minna 2007. Verottaja ostajan kukkarolla – kulutusverot Suomessa ja muissa maissa. Verotietoa 50 4.10.2007. Hakupäivä 11.4.2012. <
<http://www.veronmaksajat.fi/File/130a5334-5d2d-4fd5-856e-f5d344012b1b/Verottaja%20ostajan%20kukkarolla.%20Kulutusverot%20Suomessa%20ja%20muissa%20maissa.pdf>>
- Tannila, Eija & Auranen, Kirsti 2011. Rakentamispalvelujen käännetty arvonlisävero. Hämeenlinna: Kariston kirjapaino Oy.
- Tilastokeskus 2003. Hakupäivä 15.5.2012.
 <http://www.stat.fi/tup/tieto aika/tilaajat/ta_02_03_harmaa_tavara.html>
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. 6., uudistettu painos. Latvia: Livonia Print.
- Valtiovarainministeriö. Aluehallintovirastojen strategia-asiakirja 2012 – 2015. Valtiovarainministeriö, syyskuu 2011. Aluehallintovirastojen tulosohtajaustyöryhmä. Valtiovarainministeriön julkaisuja 33a/2011. Haku aika 12.4.2012.
 <http://www.vm.fi/vm/fi/04_julkaisut_ja_asiakirjat/01_julkaisut/04_hallinnon_kehittaminen/20110920Alueha/AVI_en_strategia.pdf>
- Verohallinto 2011. Harmaan talouden esiintyminen ja yleisyys. Haku aika 7.1.2012.
 <http://vero.fi/fi-FI/Tietoa_Verohallinnosta/Harmaan_talouden_esiintyminen_ja_yleisyys%2814463%29>

Verohallinto 2012. Työnantajan ja työntekijän eläke- ja vakuutusmaksut prosentteina vuonna 2012. Tulostettu 21.2.2012.

<http://www.vero.fi/fi>

[FI/Yritys ja yhteisoasiakkaat/Yhdistys ja saatio/Yhdistys ja saatio työnantajana/ Työnantajan ja työntekijän eläke ja vaku%2819376%29](http://www.vero.fi/fi/FI/Yritys_ ja_ yhteisoasiakkaat/Yhdistys_ ja_ saatio/Yhdistys_ ja_ saatio_ työnantajana/ Työnantajan_ ja_ työntekijän_ eläke_ ja_ vaku%2819376%29)

Verohallinto 2012/1. Veronumero –ohje rakennusalan työntekijöille ja työnantajille 30.3.2012. Hakuaika 12.4.2012.

[http://www.vero.fi/fi-](http://www.vero.fi/fi)

[FI/Syventavat veroohjeet/Muu verotus/Veronumero __ ohje rakennusalan tyontekij o%2820240%29#2.Mikveronumeroon_>](http://www.vero.fi/fi-FI/Syventavat_ veroohjeet/Muu_ verotus/Veronumero__ ohje_ rakennusalan_ tyontekij o%2820240%29#2.Mikveronumeroon_>)

Veronmaksajat 2012. Hakuaika 7.4.2012.

<http://www.veronmaksajat.fi/tutkimukset/jatilastot/kulutusverotus/arvonlisavero>

Äärilä, Leena 2010. Arvonlisäverotuksessa käännetty verovelvollisuus rakennusosalalle. Verotus 5/2010. 60. vuosikerta.

LIITTEET

Liite 1. Haastattelulomake

HAASTATTELULOMAKE ALUEHALLINTOVIRANOMAISILLE

1. Mitkä kunnat kuuluvat aluehallintovirastonne alaisuuteen?
2. Kuinka monta työntekijää on mukana harmaan talouden torjunnassa alueellanne?
3. Ovatko resurssit mielestänne riittävät?
4. Paljonko alueellanne tehdään vuodessa harmaaseen talouteen liittyviä tarkastuksia?
5. Millä perusteella rakennusalan tarkastuksia tehdään?
6. Mitkä ovat tarkastusten painopistealueet?
7. Minkälaisia tuloksia olette saaneet tarkastuksista?
 - a. Tilaajavastuulain noudattaminen
 - b. Työsuojelulain noudattaminen
8. Miten tarkastuskohteiden yrittäjät ja työntekijät suhtautuvat tarkastuksiin?
9. Miten tarkastettujen kohteiden yrittäjiä ja työntekijöitä ohjeistetaan, jos puutteita ilmenee?
10. Onko harmaa talous tarkastusten perusteella lisääntynyt alueellanne, jos on niin, kuinka paljon (%)?
11. Miten näette harmaan talouden torjumisen tulevaisuudessa?
12. Onko lainsäädäntö mielestänne riittävä torjumaan harmaata taloutta?
13. Miten toteutate yhteistyötä muiden viranomaisten kanssa?